

2666

సమీక్ష

భారతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

సంపాదకుడు: విద్యాన్ భట్టసు సీతారామశాస్త్రి.

సంపుటము 11

రామసాంప్రదవరము 1-2-1988

సంచికలు 6, 7

— ఈ సంచికలో —

1) మో, రా. “హంస సందేశము”	1 పేజీ
2) బాపిరాజుపై జరిగిన, జరగవలసిన పరిశోధనలు	2
3) శంతకంఠ రామాయణము - ఒక పరిశీలన	4
4) కన్నీటి కణాలు (పద్య)	6
5) ‘కాటన్ మహర్షి’	7
6) సదాభిని	10
7) సంపంగి మనసు (పద్య)	12
8) సర్వపుర (తేత్ర) మాహాత్మ్యము	18
9) నిత్యసంతాపి !! (పద్య)	14

రాశోత్త సంచికలో :- వియోగ వేదశాఖని వేదాల కవితావని, అడిదము నూతకవిచంద్రాలోకము, భీమన్న కవిత్వం, రసాద్వైతం, కవిశోకిత వనవమారి, ముఖలింగేశ్వర శతకం తెలుడలగినది ఉంటాయి.

1, 16 వేదీలలో ప్రచురింపబడును.

చందా : సంవత్సరమునకు రూ. 12.00.

అర్ధసంవత్సరమునకు రూ. 6.50.

విషయము 60 పేజీ.

★ స మా లో చ న ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

సంపాదకుడు : విద్వాన్ ఋతుసు సీతారామశాస్త్రి
Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

మో. రా. "హంస సందేశము"

—శ్రీ ముదిగొండ ఈశ్వరచరణ్

మోదర్ల రామకృష్ణయ్యగారు సంస్కృత కావ్యరచనలోనే కాక సంస్కృత కావ్యాలను తెలిగించడంలోనూ దిట్ట, ఆయన అనువాద సామర్థ్యానికి 'హంససందేశం' ముచ్చటనక. మో. రా. సంస్కృత కావ్యం 'భారదా ప్రసాదా' 'సమాలోచన ఆగస్టు 1987 లో పరిచయం చేయబడింది.

'హంస సందేశం' శ్రీమద్వేదాంత దేశికుల సంస్కృతకృతికి ఆంధ్ర కృతి. వీతాచియోగానంత రత్నదైవ శ్రీరాముడు హంస చేత సందేశం పంపడం ఇతి వృత్తంగా కల ఇందులో రెండాక్వాసాలు, 168 పద్యాలు (92+76) ఉన్నాయి.

శ్రీమద్వేదాంత దేశికులు సంస్కృతంలో అనేక కృతులు రచించారు. వానిలో యాదవాభ్యుదయము, పాదకా సహస్రము, సంకల్ప మాన్యోదయము, హంససందేశము బహుళ జనాదరణ పొందినవి. పాదకా సహస్రము శ్రీదేశికుల బహుముఖ సౌందర్య - కవిత్వ మహత్వములకు నెలవు.

సందేశ కావ్యరచన మహర్షి చాత్యుకి రామానుజులలో ప్రారంభమైంది. శ్రీరామసందేశాన్ని అంకలాని వీతాచియోగం అంశమేయం అందించడం ఇందులో

విషయం మహాభారతం అరణ్యపర్వం - నలదమయంతుల కథలో - మొదటి హంస సందేశం ఒకటి ఉన్నది. ఐతే ఈ రెండున్నా బృహత్ కావ్యాలలోని ఘట్టాలు కాబట్టి వీటికి ప్రత్యేక కావ్య గౌరవం కలుగలేదు. ఆ గౌరవాన్ని పొందిన చొలి సందేశకావ్యం కాళిదాసుని మేఘసందేశం. ఆ తర్వాతి ఎన్నో సందేశ కావ్యాలు వెలువడ్డాయి - కాని - ఆకలి లాగే ఆ కావ్యంకూడా ఈ నాటికే కనిపి కాధిస్థితమ!

మేఘసందేశం బాటలో అదికవిని ఆధారం చేసుకొని, శ్రీరాముని శాయ వని చేసి, 'హంస సందేశాన్ని' సంతరించారు శ్రీదేశికులు. మొదటి ఆక్వాసంలో రాముని వేదన - హంసను దూకగా ఎన్నుకోవడం - లంకకు వెళ్ళే మార్గం, వర్ణించబడ్డాయి. రెండవ ఆక్వాసంలో లంకాదర్శనం - సందేశ వాక్యాలు చెప్పబడ్డాయి.

శ్రీ మో. రా. ఈ కావ్యాన్ని అను వదించడంలో ఎంతో ఓర్పు - నేర్పు చూపాడు నిజానికి అనువదించటంకన్నా క్లిష్టంకంటే కావ్యం రాయడం చాలా తేలిక. అను వాదనడికి రెండుభాషల్లో పాండిత్యం - ఆ భాషల జీతనాడిని - క్రయోగ చాతురిని గుర్తించగల సామర్థ్యం, ముఖ్యంగా మూలకవి హృదయ

స్పందనను కనిగొట్టగల సక్పాదయతా ఉండాలి. మో. రా. గారికి ఈ మూడు గుణాలున్నా పుష్కలంగా ఉన్నాయన దానికి ఈ అనువాదంలోని ప్రతి - అక్షరం సాక్ష్యం పలుకుతున్నది.

మో. రా. గారి కావ్యముందే శ్రీమదా భూషి వేంకటా - చార్యుల వారే కాక, మరొక రిద్దరు కూడా 'హంససందేశాన్ని' తెలిగించినట్లుగా 'తొలిపలుకు'లో శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు చెప్పారు. అయినా 'నా చూచిన రచనలలో శ్రీ రామకృష్ణకవిగారి రచనయే చతురతరముగా నున్నదనగలను. ఇందుకు ప్రధాన కారణము మూలస్వరూప సారంగా కవి గైకొన్న రచనాస్వాతికత్రయ మనదగును.' అని వేటూరి వారు అభిప్రాయ పడ్డారు. ఇది మో.రా.కు ప్రమాద కాదు.

ఈ క్రింది ఉదాహరణను పరిశీలిస్తే శాస్త్రిగారి అభిప్రాయంలోని వాస్తవం తేట తెల్ల చూతుంది.

'సా మే దృష్టి శృంగరయనా సమ్మత ప్రాప్యకేతి, తస్మి కుంగ ప్రస భరతతా తి ప్రజాంబూనదాభా, బాహు యుద్ధక్రృ ధితగమనా తదిమధ్యా కరాంగీ, శృంగారా ఖ్యానిధి మధికతా త్రియవీ దేవతేక' దీనికి మో. రా. తెనుగు సేత -

దీని కనుల తూటోడి నీ పోడిమి
గమన విలాసంబు గల నెలలక

ంత వంతల పోకలిత - లావణ్యార్ధి
యగవేదీ సుమానావలగ్న

ఓ పాక కోధిత స్ఫటి కువర్ణ సవర్ణ
గున్నత ధ్రువతా సాధు వదన

ంగార నిధి నధిష్టించిన దేవత
భాసురగాత్రి సౌభాగ్యలక్ష్మి

క భూవాని తనయ యక్షయ వివేక
యైతేని కలిమి నాయలమి చెలిమి
ంబ మెరుగని రూపు నాకంటిచూపు
య్యోకోక వసేసిమ నరయ మయ్య!

న్య కుంగ ప్రస భరనతా' అన్నార
దీక్షలు - మో. రా. దీనివదలివేచారు.

క్షయ వివేక నియమ చెలరేనికలిమి
యెలమి చెలిమి - కలువ మెరుగని

పు నాకంటి చూపు' మొదలైన సొంత
మానస పరికించాడు. అంత్యప్రాస

'కంటి చూపు' అనడం సీతపై రామ
కల వ్యగ్రతను సూచిస్తున్నాయి.

లువారు గగనచర కులసేదకద్యకుల్
సంతరించిన మేని సౌఖ్యంత

ోమనందమనుండి యుప్పలిల్లిననాటి

నీలావలపు రూపు నిగ్గు కొంత' -

ందలైన సీస పద్యాలు -

ారావరతరంగ శేగ జనితావర్త క్రమా
ము, క్రాంతి స్తబక ప్రవాళ శబలా

క్ష ప్రవాళంబుర - క్షోరాద్భితి
కాంత కంపిత సురసోమా మాతా నేక

ం, చారా నోకమా మాళిదమ్మ మధు
భం - బద్ధనం బారయన్ మొదలైన

త్రాలు మో. రా. ప్రాప్త ప్రాబంధక
ందర శైలి విశ్వాసానికి మచ్చుకున

ది.

మో. రా. అనువాదవైఖరిలో క్షబ్ధమను
ించియున్నట్లయినందు గుర్తించియు

'వంబుపక్షింబియు - రసంబు పోషిం

బాపిరాజుపై జరిగిన, జరగవలసిన పరిశోధనలు

డా॥ వి. నీమృగన్న,

ఎమ్.ఏ., పి.హెచ్., డి.ఎస్.పి.జి.డి.వి.ఎస్., డి.వి.హెచ్., డి.వి.టి.,

'బాపిరాజు' ఆధునిక విషయ పరిజ్ఞా
నము మితిలేనిది. ఒక కవిత్వము, ఆధు
నిక తైద్యము, రాజకీయములు, న్యాయ
శాస్త్రము, సాంఘిక వ్యవస్థ, ఆంగ్లేయ
సాంస్కృతికము ఒక విషయమేమిటి? దీనిని
గూర్చియైన నతడు సమగ్రముగ తెలిసి
చర్చించెడివాడు' అని బాపిరాజునుగురించి
కొనియాడారు శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనా
నారాయణగారు. ఇది చూటికి నూరు
పాళ్ళు సత్యం

బాపిరాజు రచనలు ఎన్నిపార్లు చది
వితే అన్ని కొత్త అలోచనలు వస్తాయి.
అందుచేతనే వీరి రచనపై ఎవరైనా పరిశో
ధన జరిగింది. జరగుతుంది. ఇంకా జర
గాలి మాదా.

సాహితీమూర్తి బాపిరాజు రచనలపై

చియు - నలంకారంబు భూషించియు -
నాచిత్యం బాదరించియున్ననాచిత్యంబు
బరిహరించియు - మాతృకాను సారము
చెప్పితి'నన్నశ్రీనాథుని తీరు గుర్తిస్తున్నది.

దీనిని అనువదించడంలో మో. రా.
ఒక తరమాల్లాన్ని ఉపయోగించారు. 'ఉప
క్రమణిక'లో ఆయన ఇలా ఉద్గడించారు.
'శ్రీ సీతారామ ప్రణయ కథా సందర్భ
గర్భితమైన ఈ శాస్త్రమును విహితా
ముష్టిక కల్యాణ హేతుకన్న ప్రత్యయ
మున సే నాంధ్రీకరించితిని.'

ఈ సందర్భంలో 'పుట్టు కృతార్థ
తం బారపె, పుణ్య చరిత్రుడ నైతి'నన్న
తిక్కనగారి రిలయకుంటే ఈ నిసర్గ
రమణీయ భక్తి భావన నెల్లూరి వారికి
పుట్టకతో పుట్టినద. తోస్తున్నది.

జరిగిన, జరగవలసిన పరిశోధనలను గురించి
సమగ్రంగా వివరించడమే ఈ వ్యాస
ముఖ్య ఉద్దేశం.

1. జరిగిన పరిశోధనలు

ఆ. వ్యాసాలు :

బాపిరాజు సాహిత్యంపై తెలుగు,
ఇంగ్లీషు భాషల్లో త్రిలింగ, కాంగ్రెస్,
వాణి, ఆంధ్రజనక, కన్నెర, త్రినేణి
మొదలగు పత్రికల్లో 70 వ్యాసాలా
చ్చాయి. కథలపై 4, నవలలపై 11,
కవిత్వంపై 6, చిత్రలేఖనంపై 10, ఇతర
విషయాలపై 83 మొత్తం 123 వ్యాసాలు
ముద్రితమైనాయి.

ఆకాశవాణి విశాఖ, విజయవాడ,
కడప, హైదరాబాద్ తేడియా శం
ద్రాల్లో బాపిరాజు సాహిత్యంపై 7
వ్యాసాలు ప్రసారమైనాయి.

'బాపిరాజు సాహిత్యం విమర్శ' అనే
విషయంపై డాక్టర్ మన్నవ సత్యనారా
యణ 'ఇంటర్ పూజ' 17-11-87 తేదీన
హైదరాబాద్ దూరదర్శన్ కార్యక్ర
మంలో ప్రసారమైంది. ఇది చెప్పకో
దగ్గ విషయం.

ఇవికాక నేను బాపిరాజుపై నవభా
రతి, సృతంతి, సమాలోచన, శ్రీ వాణి,
సాధన, ప్రసారిక, ఆంధ్రకోశితి,
ఆంధ్రపత్రిక, విలాంధ్ర మన్నన
పత్రికల్లో 47 పరిశోధన వ్యాసాలు
చ్చాసాను. బాపిరాజు కథలపై 18,
కవిత్వంపై 12, నవలలపై 2, చిత్రలేఖ
నంపై 8, ఇతర విషయాలపై 11, మొత్తం
నలకైతర వ్యాసాలు ప్రచురితమైనాయి.
ఇంకను అముద్రితంగా 19 వ్యాసాలు

వ్నాయి. ఇది కూడా త్వరలో ముద్రణ భాగ్యానికి నోచుకోబోతున్నాయి.

బాపిరాజుపై తెలుగు వ్యాసాలేకాక 6 ఇంగ్లీషు వ్యాసాలు కూడా వచ్చాయి. మొత్తం మీద బాపిరాజు రచనలపై తెలుగు, ఇంగ్లీషుల్లో 180 వ్యాసాలు వచ్చాయి.

ఆ. ప్రత్యేక సంచికలు

బాపిరాజు జీవితం, సాహిత్యంపై మూడు ప్రత్యేక సంచికలు వెలువడ్డాయి.

రావులపర్తి భద్రారాజు సంపాదక త్వంలో 'మలవతి' ప్రత్యేక సంచిక జూన్ 1954 లో వెలువడింది. ఇందులో బాపిరాజును గురించి 10 చక్కని వ్యాసాలు వ్నాయి.

కంచి వాసుదేవరావు సంపాదకత్వంలో 'చుక్కాని' అనే సంచిక అక్టోబరు 1962 లో ముద్రించబడింది. ఇందులో 10 మంచి వ్యాసాలు పొందుపరచబడ్డాయి.

డాక్టర్ దిట్టకవి క్యామలాదేవి సంపాదకత్వంలో బాపిరాజు 90 వ జయంతి సందర్భంగా 'నాడ బిందు శశికళ' అనే సంచిక అక్టోబరు 1995 లో ప్రచురించబడింది. ఇందులో 15 పరిశోధన వ్యాసాలు వ్నాయి.

ఇ. సిద్ధాంత గ్రంథాలు

బాపిరాజు సాహిత్యంపై విదు పరిశోధన గ్రంథాల వ్నాయి. ఒక పరిశోధన గ్రంథం ముద్రణకు నోచుకుంది.

1. ముద్రితాలు .

డాక్టర్ మన్నవ సత్యనారాయణ 'శ్రీ అడివి బాపినాథ నవలా సాహిత్యానుశీలనం' అనే విషయంపై గుంటూరు నాగార్జున యూనివర్సిటీలో 1981 లో పిహెచ్. డి. చేశారు. ఇది 1954 లో ముద్రణ పొందింది. ఇందులో బహుముఖ ప్రజ్ఞాళి బాపిరాజు, సాం

ఘిక నవలానుశీలనం, చారిత్రక నవలానుశీలనం, ఆంధ్ర నవలా వాఙ్మయం - బాపిరాజు స్థానం ఇత్యాది అంశాలని గురించి రచయిత వివరంగా చర్చించారు.

2. అమద్రితాలు

డాక్టర్ ధనిరెడ్డి విజయలక్ష్మిదేవి 'అడివి బాపిరాజు నవలలు - ఒక పరిశీలన' అనే విషయంపై 1980 లో తిరుపతి, శ్రీ వేంకటేశ్వర యూనివర్సిటీలో పిహెచ్. డి. చేశారు. ఈ గ్రంథంలో బాపిరాజు జీవన సృగంతి, వ్యక్తిత్వం, పాత్ర నిర్మాణశైలి, రచనాశైలి మొదలగు అనేక అంశాల విశ్రులంగా చర్చించబడ్డాయి.

శ్రేణ్ణి వెంకట నారాయణ 'అడివి బాపిరాజు నవల - నారాయణరావు, ఒక విమర్శ నాకృత అధ్యయనం' అనే విషయంపై 1981లో వరంగల్, కాకతీయ యూనివర్సిటీలో ఎమ్. ఫిల్. చేశారు. ఇందులో సమకాలీన రాజకీయాలు, సాంఘిక మత పరిస్థితులు మొ. అంశాలపై వివరించారు.

డాక్టర్ పి. తిరుపతయ్య 'అడివి బాపిరాజు ఆతని రచనలు - విమర్శనాకృత పరిశీలన' అనే విషయంపై 1992 నాడరాబాదు, ఉస్మానియా యూనివర్సిటీలో పిహెచ్. డి. చేశారు. ఇందులో రచయిత బాపిరాజు వ్రాసిన అన్ని ప్రక్రియలను గురించి సువిమర్శ చేశారు.

నేను 'అడివి బాపిరాజు కథలు, కవిత్యం - పరిశీలన' అనే విషయంపై 1985 లో వాల్తేరు, ఆంధ్ర యూనివర్సిటీలో పిహెచ్. డి. చేశాను. ఇందులో బాపిరాజు జీవితం, సాహిత్యం, బాపిరాజు కథలు - సంవిధాన శైలి, బాపిరాజు కవిత్యం, పరిశీలన, తెలుగు సాహిత్యంలో బాపిరాజు స్థానం అనే అంశాలని గురించి విశ్రులంగా వివరంగా విశ్లేషణాత్మకంగా వివరించాను.

మొత్తం మీద బాపిరాజు రచనలపై 180 వ్యాసాలు, 3 ప్రత్యేక సంచికలు, 4 పిహెచ్. డి. లు, ఒక ఎమ్. ఫిల్. వచ్చాయి.

డాక్టర్ దిట్టకవి క్యామలాదేవి ప్రస్తుతం హైదరాబాద్, ఉస్మానియా యూనివర్సిటీలో బాపిరాజు సాహిత్యంపై డి. లిట్. చేస్తున్నారు.

బాపిరాజు వాఙ్మయంపై ఇంతకరణ వెలువడిన పరిశీలనా వ్యాసాలు, పరిశోధనా గ్రంథాల సమగ్ర పట్టిక త్వరలో వెలుగులోకి రాబోందని చెప్పడానికి నేను చాలా సంతోషిస్తున్నాను.

2. జరుగవలసిన పరిశోధనలు :

బాపిరాజుపై జరిగిన దానికంటే జరగవలసిన పరిశోధన ఎక్కువగా ఉంది.

అయిన నవలలపై జరిగినంత పరిశీలన ఇతర రచనలపై జరగలేదు. అయినా ఇంకా బాపిరాజు నవలలపై విశ్లేషణాత్మక పరిశీలన జరగవలసి ఉంది. బాపిరాజు నవలలు - జాతీయోద్యమ ప్రభావం, సామాజిక దృష్టి, లలిత కళలు' రసపోషణ, పాత్రపోషణ, కాస్త్రవిజ్ఞానం, మనోవిశ్లేషణ, బాపిరాజు దృష్టిలో బాహుళ్య, లోకజ్ఞత, సుభాషితాలు, సామెతలు, జాతీయాలు, మాండలికాల పరిశీలన, ఇలా శీవలంపారి నవలలపైనే శ్రుంఖానుశ్రుంఖాలుగా ఎనలేని పరిశోధనా వ్యాసాలపై వ్రాయబోయ్యు.

నవలల తర్వాత చెప్పదగ్గ పరిశోధన అయిన కథలపై జరిగింది. కాని ఇంకా జరగాలి కూడా. బాపిరాజు కథలు. వటుంబ జీవన చిత్రణ, సాంపదశ్యాపాసన, ప్రేమ, పెద్ద, హాస్యం, శృంగారం, ఇలా వారి కథలపై పరిశీలనా వ్యాసాలపై వ్రాయబోయ్యు.

శతకంఠ రామాయణము - ఒక పరిశీలన

— టి. పి. క్రిష్ణప్ప, ఎం. ఏ.,

నేడ వేద్య పరే పుంసీ

జాతే దశరథాత్మజే
పః ప్రాచేతసా చాసీ

తస్మాత్ప్రదామాయణాత్మనా

వేదవేద్యుడు శ్రీరామచంద్రుడుగా,
దము రామాయణముగా నవతరించె

1) శ్రీ వాల్మీకి సూక్తి భారతదేశము
మకభవ పుట్టినిల్లుగా భావింపబడు
నట్లు. సంస్కృతమున వాల్మీకి రచించి

బాపిరాజు కవిత్వంపై తగినంత పరి
శ్రమ చేసి కవితాశిల్పం, గాంధీతత్వం,
త్యాగి అశోక విషయాలపై పరిశీలనా
త్మసాన్ని ప్రాజ్ఞావీచ్యు.

బాపిరాజు తదితర రచనలైన ఏకాంక
అశీకలు, రేడియో నాటికలు, జానపద
సాహిత్యం, వ్యాసాలు, లేఖలు, చిత్ర
ఖనం, సంపాదకీయాలు మొదల వాటిపై
రిశోధన చేయవలసి ఉంది.

తెలుగు జర్నలిజం - బాపిరాజుసానం, సౌరభా రచయితగా బాపిరాజు, విమర్శ
కుగా బాపిరాజు, ఆధునిక చిత్రకళ -
బాపిరాజు, బాపిరాజు సాహిత్యం - చిత్ర
చిత్రలేఖనం, బాపిరాజు చిత్రాలు - అం
సలి సాగములు, బాపిరాజు - ఆరవీ జాత
ం, బాపిరాజు సాహిత్యంలో స్త్రీ,
తెలుగు సాహిత్యంపై బాపిరాజు ప్రభా
ము, బాపిరాజుపై ఇతరుల ప్రభావము
ఇలా కొన్నింటినిగా కళాశాస్త్ర బాపి
రాజుపై పరిశోధక వ్యాసాలు వ్రాయ
వచ్చు.

విమర్శనలైన సాహితీ పరిశోధకులు
పై అంశాన్ని కూలంకషంగా పరిశీలిస్తా
రని మనస్ఫూర్తిగా ఆశీర్వాదము.

2

చిన శ్రీమద్రామాయణమునకు అనికావ్య
మని ప్రశస్తి కలదు. తెలుగులో రామ
కథకు సంబంధించిన కావ్యాలు శతకాది
సాహిత్య ప్రక్రియల్లో సుమారు అయిదు
వందల అందరచ్చున ఇందులో శతకంఠ
రామాయణ మొకటి. దీనికి సీతావిజయ
మని నామాంతరము గలదు. ఈ కావ్య
కర్తృత్వ విషయములో విమర్శకులలో
భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. వీరికి లింగం
పంతులుగారి శవుల చరిత్రములో లింగ
కవి, గంగన యను నిరువురు సీతావిజయ
మును రచించినట్లు గలదు. శతకంఠ
రామాయణము (వాచిక్క వారి పతి)
నాల్గు ఆశ్వాసములుగల పద్యకావ్యము.
ఆశ్వాసాంక గద్యలవలన శతకంఠ రామా
యణమును రచించినది మర్దన కవి
యనియు, ఈతడు మడియకూర్చినవాసి
యనియు, అంధ్ర గీర్వాణ భాషాప్రణిఘ
డనియు, ఆలేయ గోత్రుడనియు ధర్మ
సార్వ పుత్రుడనియు తెలియుచున్నది.
'ఇట్టి విచిత్రంబగు చరిత్రంబు నెన్నెందును
వినియును, గవియును నే నెఱుంగను'
(1-187), 'ఇట్టి చమత్కార కథావిధా
నం నెన్నడును వినియెఱుంగను' (4-94)
అని పార్వతి ఈశ్వరునితో బల్లియుం
డటనుబట్టి, శతకంఠ రామాయణము
విచిత్రమైన చరిత్ర మని, శ్రోత్ర దని,
కథా వధానంలో చమత్కారమున్న దని
తెలియును.

సీతాదేవి యాదంలో శతకంఠుని
సంహరించిన కథ యిందలి యితీర్నత్రము.
పులస్త్యునకు విశ్రవసుడు, ఆశ్రమము నను
నిరువురు పుత్రులు గల్గిరి. విశ్రవసునకు
రావణాదు బంధులయిరి. ఆశ్రమనకు
చాలాకాము సంతానములేక చింతించి

త్రిమూర్తులను మెప్పించి శతకంఠునిఁ
బడసెను. విశ్వకర్మచే సముద్రమధ్యమున
ప్రతాపలంకను నిర్మింపజేసి శతకంఠునకు
బట్టము గట్టెను. శతకంఠుడు తనసోదరు
లైన రావణాదుల మరణమును విని మండి
పడి అందులకు కారణమైన రాముని
సంహరింప దలచి తపంబుజేసి, యశ్వది
పురుషుల వలనను, మృగాండవ భుజంగమ
లోకంబులవలనను, మినాది జల చరసము
యంబువలనను, మరణంబు లేవండు
నట్లును, రణంబు నేయునెడఁ దన శరీరం
బునం గల శోణితకణంబులను దోలంగు
నచట మార్గము శతమంబులు జనించు
నట్లును; జరయును, క్రమయును, పరి
తాపంబును, భయంబును, దైన్యంబు
నెన్నెందును దన్నుంబోరయ కండుకును,
బ్రహ్మచే వరములు పడసెను. శతకంఠుడు
రామునిపై పగబూని, గోత్రాప్యంబుని
దేవతా సంఘములపై దాడి చేసెను. ఆ
దాడికి తాళలేక మునులు శ్రీరాముని
శరణు జూచ్చిరి. వారికి శ్రీరామచంద్రుడు
శతకంఠుని సంహరించెడ నని యభయ
మిచ్చెను. శ్రీరాముడు అశ్వత్థామని సోదరు
లతోను పుత్రులు కళలపులతోను, మను
ముడు విజయునితోను మానుమత్,
సుగ్రీవ, విభీషణాదులతోను శతకంఠుని
పైకి యుద్ధమునకు బయలుదేరెను. తాను
మంతుడు తన వాంఛన నభివర్ధంబు
లను సముద్రము దాటించెను. తర్వాత
శ్రీరాముడు మానుమంతుని శతకంఠుని
వద్దకు రానుబారము పంపెను. యుద్ధము
జరిగెను. శ్రీరాముని పుత్రులు, తమ్ములు
శతకంఠునిచే నూరిరి. శతకంఠుని ప్రభా
వంబును జూచి శ్రీరాముడు కళవలించు
టతో సీత విల్లంబుకొని శతకంఠునితో
యుద్ధము చేసెను. నారదమితోపదేశ
ముతో సీతాదేవి బ్రహ్మస్త్ర ప్రయోగము
చేసి శతకంఠుని సంహరించెను. శతకంఠుని
పుత్రుడైన నీలకేతనునకు బట్టాభిషేకంబు

గాంచి శ్రీరాముడు తన పురంబులకు
జేరి, రాజ్యము పాలింప దొడగను.

మర్దన కవి శతకంఠ రామాయణము
నందు పాత్ర పోషణా చాతుర్యమును
బ్రదర్శించెను. సీతాదేవివిలవిద్యానైపుణ్య
మును, పాత్రప్రత్యమును, చిత్రగంధి పుత్ర
వాత్సల్యమును, మానుమింతుని పరాక్రమ
మును వర్ణించెను.

యౌద్ధరంగమున సీతాదేవి శతకంఠుని
పైకి బాణప్రయోగము చేయుచు నిట్లు నెను.

‘అవనిపై నే చిత్రప్రకృతిశేని
యరయ రాముడు ధర్మార్థుడౌనె’

చేదములు సత్యమగు నని పీడు నిమ్మ
హస్తమున డగ్గుడగుఁగాక యనుచు
‘నేనె’ (4.156)

శతకంఠుడు సేలగుఁలెను. దీనివలన
సీత పాత్రప్రత్యము, రాముని ధర్మజ్ఞత
వెల్లడి యగును.

శతకంఠుని మృతదేహమును గాంచి,
చిత్రగంధి విలపించిన తిరు ఆమె పుత్ర
వాత్సల్యమునకు దార్పణము.

‘రాఘవునిఁ జంటి జానకీరమణి కీవు
తలకు పెప్పుడు మిదిని వైధవ్య మొదవ
నది మృతవాదమై నీని జాంగనలకు
నహన వైధవ్య మొనరె నటంచు
మఱియు’ (4.169)

శతకంఠ రామాయణమునందు వర్ణనలు
తక్కున. కథకే ప్రాధాన్య మెక్కువ.
ఇందు సూర్యోదయాస్తమయ, సముద్ర,
యౌద్ధ వర్ణనములు గలవు. సూర్యోదయ
వర్ణనము ఎర్దనకవి రమణీయ భావమునకు
దార్పణము.

‘నెమ్మి వంరమనియెడు కమ్మరీడు
గరమ బ్రాగ్భగ సాంధ్య రాగంబు
కొలిమి

యందుఁ గ్రాగిన యట్టి లోహంపు ముద్ద
వెడలఁజేసెనొ యన రవి వొడిచె నపుడు
(1.171)

ఆకాశమనెడు కమ్మరి నెమ్మదిగా
బ్రాగ్భగ సాంధ్య రాగ మను కొలిమి
యందు గాగిన లోహంపు ముద్దను వెడల
జేసెనో యన్నట్లు రవి పుట్టె నట.

శ్రీరాముడు యౌద్ధరంగమును బరికిం
చుచుఁ జనియెడు సమయమున యౌద్ధ
భూమి - అంది పడిన మొండెములు,
రక్తము, మాంసఖండములు వర్షాకాలము
వలె పోచెనని వర్ణించెను.

‘కొండలవలె నేల నూలిన మడ గజ
ఘనకదంబము నేఘములు గాగ
మోకాలి బంటితో నేకమై యాడాడ
గనుపట్టు పిదగు పంకంబు గాగ
నలుగుల తాకున నిలబడు మాంసఖం
డములు దామింప గోపములు గాగ
బయిడి నెడ నెడ బాటెడి కంఠంబు
తంబు పుత్ర ప్రవాహంబు గాగ
వాహినుల గుంపు శరముల వాన గాగ
మొనల హంకృతు లవి యులుములును
గాగ

వర్ష కాలంబు చాచ్చున వారి కన్ను
గవలకు న ద చె నప్పు డక్కజముగాను.
(4.115)

వైవర్ణ్యము భావగంభీరమై యాదృశ్య
మును బ్రత్యక్షము చేయుచున్నది.

శతకంఠ రామాయణము నందు పోతన
భాగవతము. మెల్లి రామాయణము,
కంకంటి పాబగాడ ఉత్తరరామాయ
ణము అను కావ్యముల ప్రభావము కన
బడు చున్నది.

మర్దనకవి, పోతన; కావ్య ఫలశ్రుతిని,
కావ్యప్రళప్తిని, చెప్పిన తిరు లొక విధ
ముగా నున్నవి.

‘ఈచరిత రాఘవుని దట
యీచేతన బుట్టివారి
యీ మహిమ మెగిన’

నీ చేత బలక బడెనట
చూచిన వ్రాసినను విన్న
కుభమిం పొందున’ (శ. రా. 1-4)
‘పలికెడిది భాగవత మట
పలికించు విభుడొ రామభద్రుండట, శే

పలికిన భవహర మగు నట
పలికెద వేటొందుగాథ పలుకగ నేలా,’
(భా.గ. పీఠిక 16)

సీత శతకంఠుని సంహరించుటకు
శ్రీరామునితో బయలుదేరుట, యౌద్ధరంగ
మున శతకంఠునితో యౌద్ధము చేయుట
పోతన భాగవతమునందలి సత్యభామ
వరకాసురుని సంహరించుటకు శ్రీకృష్ణు
నితో బయలుదేరుటను, సత్యభామ నర
కాసురునితో యౌద్ధము చేయుటను కల
పించుచున్నవి. సీత, సత్యభామయు
యౌద్ధమునకు బయలుదేరుటకు కారణము
వారి భర్త యౌద్ధుడైనపుణ్యమును మాచుట
మాత్రమే.

‘దేవా! నీవు వికాట సంఘముల నుద్దీ
పించి చెందాడని, ప్రాసిన్యంబులు చూడ
గోరుదు గదా ప్రాజేశ మన్నించినవ
నీ వెంటంగొని పొమ్ము...’
(భా.గ. 10.151)

‘... మీరు యౌద్ధంబు సలుపునపుడు
చూడగా గోర, మఱొక రక్షి గ జేంద్రు
డెప్పు డుదయించునో యని యొరు
చూతు

గామ్య మెల్లను ఫలియింతు గలిగ నేను
మీ జయము గాంతు నను గొని యాజ
కరుడను’ (శ. రా. 1.98)

సత్యభామ నరకాసురునితో యౌద్ధము
చేయుటను గాంచిన శ్రీకృష్ణుడు, సీత
శతకంఠునితో యౌద్ధము చేయుటను
గాంచిన శ్రీరాముడు మనంబున ప్రశంసిత
విధ మొకటిగా నున్నది.

‘దీని జక్కగ బట్టెర వెలుంగని కొమ్మ
బాణాసనం బట్టు తట్టు శేర్ప
మ్రావన దీగ నూర్చంగ నేరని లేమ
గుణమునే క్రిత ధను స్తోత్ర గూర్చు’
(భా.గ. 10.121)

‘పుష్పంబు లలచేతఁ బూసేరని నది
యిప్పు పరంపరఁ బూన నెట్లు శేర్ప
బిల్వపంక్తంబు దిట్టుబ్బు కొనులి
యొ

యెల్ల భీలి సార్వ క్షుణ్ణ శేర్ప
(శ. రా. 4-90)

కంకటి పాపరాజా ఉత్తర రామాయ
ణమున రావణుడు రంభను బలాత్కరిం
చిన విషయమును తెలుసుకొన్న నలకూబ
రుడు కాప మొసంగెను. శతకంఠ రామా
యణమున శతకంఠుడు కన్యమాని కూతు
రుని బలాత్కరించిన విషయమును గ్రహిం
చిన కన్యమాని కాప మొసంగెను. కాప
ములు రెండును జాకే తీరుగ నున్నవి.

'ఈ దమకాండు కోరిక వ
హింపని రంభనుబట్టి బట్టిన
బ్రాడట నిక జొప్పనిమృ
గాక్షుల బల్లిని బట్టే నేని స
మృదము దీట వంత శిర
ములే పదియుం బది నూలు క్రక్కలై
మీదనిఁ గూలుఁగావుత ని
మేమమలో భువనంబు మెచ్చగన్'
(శ. రా. 4-285)

'ఇట్లు దుర్బదంబున పరుచెంచి నా పెం
పుడు కూతునికైఁబంగున మోసభంగంబు
గాచించి ప్రాణంబంతం గొనియున్న
వాడవుగాని నెంతిచే నిట్లు పీతలలఁ జుని
మరైమరణంబు జొందగల వని శపించె'
(శ. రా. 4-160)

శతకంఠరామాయణమున శతకంఠుని
రాశిస్థానముందు ఆమృత భాండముగల
దని నారదుడు క్రిరామునితో క్రిరాముడు
పితతో నుడివి ఆగ్నేయాస్త్రము ప్రయో
గింపజేసెను.

వీని నాభిని జాటిరా బూని యల వి
ల్వ సంకేత కరణులు కుల్కముగను
తెగి యున్నవి తద్వస్త్ర భువతః జేసి
కలలు గరములు దెగియును మొలక
దొడగ

బలివి నటుగాన నాగ్నేయబాణ మేసి,
కత్తుడు గ్రావధుల కెల్ల దగ్ధములగ
జేసి, బ్రహ్మాస్త్రమున జొంది వాడిగల్గి
కత్తిచే జొందె కెక్కుని గుహించు
(శ. రా. 4-148,144)

కన్నీటి కబాలు

—డా. శివరెంక ప్రకాశరావు

*ఇచ్చోటనే గదా! యీశ్వరుండలరెస్సు
యంభువనంగ దేవాలయమున
ఇచ్చోటనే గదా! యెల్లరాజాఁ గల్పి
రుద్రదేవుని ప్రభభద్ర మొంగ
ఇచ్చోటనే గదా! పుచ్చపాగను జాట్టి
భద్రకాళిని మించె రుద్రమాంబ
ఇచ్చోటనేగదా! యేలి కన్విడిపించు
భువండు వనించె యుగంధరుండు
ఇట్టి చోటున సర్వము మట్టిపాలు
గ జొనరింపఁగాఁబడి, తనకనుల నీరు
నింపుకొనుచున్నది చరిత్రసంపుటమున
అక్కిలొలఁగిన కాకతి లక్ష్మీశేఁడు!
*కూరుత లక్షణం బనుచుఁ
కాపరు లెంతురటంచు నెంచినో!
మేరు ప్రతిష్ఠ రెల్లపుడు
పెంపువహించు వనన్ దలంచినో!
భూరముగా జొనర్చి రల
క్రూరహనమ్ములు కుగ్గకాదులున్

ఈవిషయము మొల్లరామాయణము నందలి
రాకణుని నాశ్శిష్టాన మందలి ఆమృత
భాండము గలదని విభీషణుడు రాము
నితోఁ జెప్పి ఆగ్నేయాస్త్రము ప్రయో
గింప జేసిన విషయమును తెలిపించు
చున్నది.

'పోలగ నాతని నాభి
మూలంబున నున్న ఆమృత
మును మొదలను ని
ద్యులముగా క్రి రఘు భూ
పాలక తెగవ్రేయు చున్న
బాణము చేతన్'
(మొ. రా. యు. శృ. 96)

శతకంఠుని మరజానంతరము చిత్రగంధి
పల్కులు రావణుని మరజానంతరము
మండోదరి పల్కులను దలపించుచున్నది.
'తెలయ రాఘవుడాని మనిష్ఠుడంటి
సుదతి జానకీ యాపరంశ్శ్రీతి యుటి

వారల నేమి జేసినవో?
ప్రాణములేని శిలాస్వరూపములో!
*ఆనందమునకు నిలయం
బ్రెనుతికెక్కిన 'ఖుషీమనా' లిభ్యదు శోభా
హీనంబై ఘోరంబు
స్థానంబై యెడిపించు దండకవనమై!
*ఆరారే! యెంకటి ఘోరపాతకము! స
ర్వాధీశుఁ డాప్రాభవా
మరనాఘండగు నాత్రతాపుని శిరం
బాధూలిఁ జొర్చాడుము
మృతరా తుగ్గజ వంశ్యు లెట్లుపగతో
సాధించి, బాధించినో?
నరలూరా! యెదడించు వండ కనుడ
నాయంబు రూపించెదజే!
*చక్కని శిల్పసంపదలు
సమృద్ధిపాటుల జీవలేశమై
మొక్కలు ముక్కలై పరమ
మూర్ఖుల చిత్రములే కలంచు నిం

గల్గులు సురలంటి జయములు గలుగవంటి
నకట వినశేరవైతి వేమందుఁ దనయన్'
(శ. రా. 4-168)

'రామచంద్రుడె యాది నారాయణుండు
గవులె దేవతలని నీకు గానబడక
శెల్ల వేళల నేజెవి నిల్లు గట్టి
విన్నతము నేమి నామాట వివకపోతి'
(మొ. రా. యుద్ధ. శృ. 12)

ఈ విధముగ శతకంఠ రామాయణము
మధుర భావములు గల్గి, చతుత్కార
కథా విధానముగల్గి, పోతన భాగవతాది
కావ్యముల ప్రభావము గల్గి, రసవంతి
యగు నున్నది. రామాయణము నెంద
రెన్ని విధముల గొనియాడినను విదో
కాత్తడనుమన్న ట్టనిపించును గదా!

పెక్కడి దేవళంబులను
 బీటలు వారఁగఁ జేసికారు వా
 రెక్కడ దాతురించినో పు
 రీశ్వరి శోభను దూపుమాపఁగన్!
 *మూలమండలపు సాంపు పొట్టఁ జెట్టు
 శౌనంక

ముగ్ధులఁ గనలేని మూర్ఖులే మో!
 పట్టణం బెల్లను మట్టి పోచ్చేసిరి
 రుద్రభూమిల నెల రుద్రులే మో!
 దేవాలయములు దైవకూన్యముఁ జేయఁ
 బరమత ధ్వంస మున్నరులదే మో!
 రాతిలోపలఁ గూడ రత్నాలను విదకి
 చూచిన సంపన్నురీచులే మో!
 కాకతీయ వైభవమును గాల్చినయఁ
 బుట్టినట్టి యొకలి యొక పురుషులే మో!
 లేకయున్న వాడుర్వాధ్యక్షాక లేక
 బీర్విచేసికో సామ్రాజ్య విభవమెల్ల.

*ఇయ్యోడనే శిలన్ గనిన
 నేమియుగాని హృదంకరాళమున్
 చెయ్యని బెట్టి కల్పింతు
 చేతన మంక దొరంగి దేవామే
 కొయ్యగ మాటినట్లు మది
 గొల్లుమటంచుచు నేడ్చి నట్లునే
 నెయ్యమి కాసి రమ్మనుచు
 నెప్పుది బిల్వన యట్లు దోచెడిన్.
 *ఏమిది ఇంక మాండ్లమెదో
 ఇట్లు విశాదము గూర్చుచుండె నీ
 భూమిని నిల్వించకనె ఆ
 పూర్వవిశేష విభావసంపదల్
 మానుక దెండ మందొడిగి

మ్రాస్తడి యుండగ జేయు చుండెనా
 మాయన పిల్ల తెమ్మెరలు
 మూర్ఖుని ముంపుకు సానినంతా!
 *కాలులా! ఇది కాపుకాకతీయ ప్రభా
 కలిత ప్రమాదంపు కలలుగాని
 భూమిలా! ఇదికాపు ప్రాంతరాజుల
 విమల సత్కీర్తి భావములుగాని
 శిలా! ఇదియుకాపు శిల్పల చేతిలో
 భ్రమల నొదిగిన మైనములుగాని
 మట్టియా! ఇది కాదు మానిని రుద్రను
 తట్టిలేసిన మగతనముగాని

గోదావరిపై ఆనకట్టను నిర్మించిన

'కాటన్ మహర్షి'

—శ్రీ దిగవల్లి వేంకటరత్నం, బి. ఏ., ఎల్.ఎల్.బి.,

'భారతదేశ ప్రజలు ఏల దరిదులుగా
 నున్నారో? ఏయెందుగా, వారికి మానవ పరి
 శ్రమను బదులుగా పనిచేయుటకు ఎదు
 తప్ప చేరే యంత్రసాధనములు లేవు.
 తమ పరిపాలనలను అంశములు భోగము
 లనుభవించుట కొరకు వీరు ఆమితశ్రమ
 పడవలసియున్నందున కడుపు నిండా
 మాడు, కట్టుబట్ట నిలువనీడయు చేపూర్వ
 కొనుటయే కష్టతరముగా నున్నది. ఇం
 గ్లాండు దేశప్రజలు తమసౌకర్యముకొరకు
 పడుపాటుకన్న అక్కడ ఆవిరి, నీరు,
 రోడ్లు, కాలువలు, రైళ్ళు, రేవులు, నాకా
 శ్రమములు, వారికి కలిగించు సౌకర్య
 ములు హెచ్చుగా నున్నవి. భారతదేశ
 మన అన్నియు నున్నవికాని, అన్నిటి
 కన్న పెద్దలోప మొక్కటే ఉన్నది.
 అది మనమాదేశము నాక్రమించి పరిపా
 లించుట మొదలైన వాటి నుండి ఇప్పటి
 వరకును భారతదేశమును అవిద్యాంధ
 కారమునందు, దారిద్ర్యమునందు నుంచిన
 పెద్దలోపము.'

ఇంగ్లాండులో నున్నచో ఆదేశమున
 తనకు గౌరవప్రదము అని తలచుకార్యము
 అన్నింటిని చేయు మానవుడే, హిందూ
 దేశమున సూర్యోదయమునుండి సూర్యా
 స్తమయమువరకు తన 'జిల్లాలో శిస్తు
 నిర్ణయించానికనుగుణము తప్ప చేరే కార్య
 ములను నూర్చి ఆలోచింపక పోవుట
 ఆశ్చర్యము.' ఈ మాటలు వ్రాసింది
 ఇరటిగాలులు, ధోమలు, నిచటిశిలలు,
 మట్టి, వ్రాచిన సంస్కృతి మహిమగూర్చి
 తెల్పుచుండును సతతంబు తెలుగువాది
 పూర్వవైభవోన్నతులను బొందుకొనుట.
 (ఆకాశవాణివికాఖవారి సౌజన్యంతో)

ఎవరోకాదు, సాగు నీటిపారుదలకాఖలో
 ఇంజనీరుగా తన అఖండప్రజ్ఞామేధా సు
 ప్తును చూసి అందరిని ఆశ్చర్యచకితు
 లనుగా చేసి, గోదావరినదిపై గవేశ్వరం
 వద్ద ఆనకట్ట కట్టి కొన్ని కాల ఎకరాల
 గోదావరిమండలాన్ని సస్యశ్యామలంచేసి,
 డెల్టావాసులకు జలదానంతోపాటు అన్న
 వస్త్రాంత సౌకర్యాలు కలుగజేసి, ప్రజ
 తచే కాటన్ మహర్షిగా గౌరవించబడిన
 మహానుభావుడు సర్ ఆర్థర్ థామస్
 కాటన్ దొరగాడు. 1858 సం.లో భారత
 దేశాన్ని గూర్చి తన ఆచేతన వ్యక్తం
 చేస్తూ వ్రాసినపై సంగతులను 1858
 డిశంబరు 12తేదీ 'లండన్ టైమ్స్'
 (London Times) పత్రిక వివరిం
 చింది. ((1) Life of Sir Arther
 Cotton by his daughter Lady
 Hope PP 186-198 (4) 'విప్లవ
 చెప్పింది జేందవిస్సంటు స్మిత్ వ్రాసింది
 చరిత్ర' అనే క్లికతో శ్రీ డి. పెం శివ
 రావు ఆంధ్రపత్రికలో 24.5.1941నుండి
 4.6.1941 మధ్యవ్రాసిన వ్యాస వరం
 పర.)

సర్ ఆర్థర్ థామస్ కాటన్ గారు
 1808 మే 15తేదీన డోర్స్ట్ షిర్ లో
 జన్మించి 17 సంవత్సరముల వయస్సులో
 1820 లో భారతదేశానికి వచ్చి
 మద్రాసు కుంబిడివారిఇంజనీరింగ్ కాఖలో
 పల్లపు సాగు నీటిపారుదలకు సంబంధిం
 చిన ఇంజనీరుగా పనిచేసి, ఫిర ఇంజనీరై
 1861 లో 'సర్' అను విరుదపొంది
 Knightedగా బడి, 188 లో ప్రజ్ఞత్వ
 పట్విను నుండి రిటైరయి 1899 సం.
 జూలై 14 తేదీన స్వదేశంలో మరణిం
 చారు.

భారతదేశానికి వ్యాపారము నిమిత్తం గాత్రం కోసము వచ్చి ఎంతవరకా చీకట్ల అభివృద్ధి అనే ఆరాటంలో నియమాలు విడిచిపెట్టి అధికారం న అమాయక ప్రజలు పడేపాటు, వికోడు ప్రకృతి భీభత్సంతోకరపు టాలు (1792), కుహనలు (1888, 40), ఉప్పెనలు వలన దేశములోని టలు నాశనమై అమితప్రాణ అస్తి నలకు లోనైన ప్రజలకు పన్నులపేర గ్రేయ కంపిటీ అధికారులుచేసి దోచి పుట్టంటే ఇక్కడ విశేష చెరుక? గ్రేడ్ పదివేలమైళ్ళ దూరం నన్ను గ్లాండు దేశ ప్రభుత్వం ఇక్కడి మన దు ఎలా వినపడుతుంది. ఏలా తెలు ంది? ఇలాంటి పరిస్థితులలో మన కమున నన్ను కొంతమంది మనోభావు న పాశ్చాత్యులు, అక్కడ ప్రతికూల వాని, పార్లమెంటులో ఇక్కడ జరుగు ండిన దుష్కరినాలనకు గూర్చి వివరిం గా? రాకెలాంటి వృద్ధులు కూడా రిగ పొగకు. ముఖ్యముగా బర్నిమవో యుడు ఆసీని మిత్రులు, వారి తరువాత 847లో పార్లమెంటు మెంబర్లైన జన్ స్మిత్ దొరగారు మనదేశములో కంపిటీ రీపాలనలో జరుగుచున్న దురాగతము ను ఖండించసాగిరి. మనదేశ దృస్టికి గలపడిన దయాదృక్పథములైన కొం య పాశ్చాత్యులు మనదేశ ప్రజలకు దైవా కాళ్యణమైన వేదవేయలైన నాది యహోన్నతాశయాలు కలిగియుండిరి. శిష్టివారిలో మనచరిత్రకు, సంస్కృతికి యహోపకారము చేసినవారు, మనదేశ సాంఘిక అర్థికపరిస్థితులకు మెరుగుపర దినవారు నున్నారు. 1788లో కుక్రీము కోర్టు (కోర్కత్త)లో పనిచేసి, భారత దేశ సంస్కృతిభాషయొక్క టెన్ను తాన్ని చాటిచెప్పిన, చరిత్రరచనలో కాక విప్లవమే తెచ్చిన, లెంగల్ ఏషి యాలో సాపేక్ష కార్యదర్శియైన తేమ్మ (1825, 1880) లో భారతదేశ తూ

తకస్ పరిశోధనాకాండైరత్తయగామి భారతదేశ నిర్మాణమలయొక్క విశిష్ట తను విదేశాలకు తెలియచేసిన అలెగ్జాం డరు కన్నింగ్ హము, దాక్టరు హేలెట్ గార్డు, అమరావతి మూపాన్ని వెలుగులోకి తీసికొనివచ్చి అజంతాపెట్టోరా గుహలను కనుగొనుటకు సాయపడిన కర్నల్ మెకం జీగారు, పెగ్నూసన్ బర్మనుగారులు మున్నగువారిని మనకు ఎవరేని ఉపకారం చేసినవారినిగ సేవాక మనజాతిసంస్కృతి సంప్రదాయాను ఉద్ధరించిన పాశ్చా త్యులనుగా మనము జ్ఞాపకముంచుటం టము. 1780 లో మనదేశానికి వచ్చి 1800-1807 మధ్యద త్తమండలానికి కలె క్టరుగానుండి 1827లో మనదేశ సేవ లోనే చనిపోయిన సర్ తామస్ మన్రో గారిని 'మాండవ మహామని'గా ద త్త మండలాంతలో జ్ఞాపక ముంచు కంటారు. (చూ. భారతదేశ సంస్కృతి మద్దరించిన పాశ్చాత్యులు ది. వెం. కె. ఆంధ్రప్రభ 17.4.1960) 19 శతాబ్దంలో ఉత్తర హిందూస్థానములో 16 సంవత్సరాలు జిల్లాజడ్జిగా పనిచేసి 1882-1885 మధ్య భారతదేశ పరిస్థితులను గూర్చి ఇండియా గజెట్ లో అనేక వ్యాసాలు వ్రాసిన 'పెడెరిక్ బాల్ హోర్ గారు మున్నగువారి కృషివలన ఇంగ్లాండులోని పార్లమెంటు కారి- షిమెట్టి భారతదేశ పరిస్థితులను మెరుగు పరచవలె నని ఆలోచించుట పొందొంభించిరి. భారతదేశములో కంపిటీ పరిపాలనపై కొంత నిఘా అవసర మని అనుకున్నారు. 1882లో వచ్చిన గారి వాన 1840లోని కుహన ఉప్పెనలవలన గోదావరినది ఉప్పుంగి పరవళ్ళు త్రొక్కుకూ డెల్టా ప్రాంతమంతా భీభ త్సం పృష్టించింది. వంటలు ముంచివేయ బడినాయి. ప్రజలు చెట్టుకి పుట్టి గురై అగచాట్టు పడ్డారు. గోదావరినది పొంగి నప్పుడు జలాల సముద్రములోకి పోయి వర్షంకావడా చేస్తే బాగుంటుందని 1797 లోనే టోమింగ్ అనే ఇంజనీరు,

ఆ తరువాత 1844లో సర్ హెన్రీ మాంట్ గామర్ అనే ఉద్యోగి ఆలోచించి చారే కాని అమలుకాలేదు. రాజమహేంద్రవరం 16వ శతాబ్దం వరకు రెడ్డిరాజుల పాలనలోను, ఓడ్ర రాజులపాలనలోను ఉండెను. తరువాత ఔరంగజేబుసామంతుడుగానున్న నైజాం 1724లో స్వతంత్రుడై సర్కారు జిల్లా తోపాయి రాజమహేంద్రవరము ప్రాంతాన్ని కూడా లోబర్చుటనీ, తన జాగీర్దారుల ద్వారా పరిపాలించసాగాడు. తరువాత 1958 లో ఫ్రెంచివారి పరిపాలనలోనికి వచ్చి 1765 నాటికి ఆంగ్లేయుల వశమయ్యెను. పూర్వము రాజులు నిర్మించిన తటాకాలు, కాలువలు, పల్లెటూరు నీటి వనరులు అత్రధ చేయబడ్డాయి. కాటక దొరగాను మనదేశములో నున్న ఈతటాకములు మొదలగు వనరులను శృద్ధగాపరిశీలించి, అవి నిర్మించిన తీరు పాశ్చాత్యకాస్త్రిప్రావీణ్యంతో నిర్మించిన దానికి తీసిపోవని గ్రహించి వాటిని బాగుచేయుంచవలసిన అవసరమెంతైనా ఉన్న దని మద్రాసుగవర్నరును వ్రాయు టయేగాక బోర్డు అధికారులకు డైరెక్టరు లక వ్రాసి, అంతటితో మారవండక 'లండన్ లైమ్స్' పత్రికలో గట్టిగా వ్రాశాడు. రాజమహేంద్రవరములోని భవళేశ్వరము దగ్గర ఆనంటు కట్టుటకు గౌరము, వశ్య నదీకాఖలకు బలమైన గట్టులవేయుటకు కాలువలు త్రవ్వించి పడవల రాకపోకలకు సౌకర్యము కలిగించుటకు 'సిచ్చికల్లంక', 'బొబ్బర్లంక', 'మద్దూరు లంకలతో' కూడిన గోదావ రి అడ్డము 4 200 గజాలు పొడుగున నాలుగు ఆనకట్టలు కట్టుటకు, ఆనకట్టల ప్రక్కగా గోదావరి నీరు కాలువలోనికి పోవుటకు ఎత్తైన పెద్దకూములు నిర్మించు టకు గాను ఒకపథకము వివరించారు. చివరికి 1847 వం. లో మద్రాసు కంపిటీ సర్వేయర్లువారు అనుమతి పెచ్చారు.

గోదావరి అనకట్ట కూలీలు. వెట్టి చాకిరిని నుంచి P. B Smallett దొరగారు Madras and civil Administration (1858) అనే గ్రంథములో ఇలా వ్రాశారు. 'ఈ అనకట్ట 1846 నుండి 1867 మధ్య నిర్మించారు. దీనిని, కట్టిన తరువాత ఈ జిల్లా ఆదాయం ఐదువందల రెండు ఎక్క వరకు దనిన్ని, దీనిని అనుభవం దానికంటే కష్టమైన ఖర్చుతో కట్టినా మని ఆకాలంలోని ఇంగ్లీషు వంటిదే అధికారులు క్రకటించారు. భవశేష్యరం వద్ద 1851 వరకు జరిగిన వనంతా బలవంతముగా చేయించిన వెట్టి చాకిరియే దేశంలోని ప్రతి గ్రామములోని వారు కొంతమంది కూలీలను స్వయంచేయ అని నిర్బంధించేవారు. ఈ కూలీ జనాన్ని కలెక్టరు క్రింది దేశీయ అధికారులైన జిల్లా కలెక్టరులు ప్రోగు చేసి తీసికొని రావాలి. అలా తీసికొని రాలేని వారిని పనినుండి తీసివేసేవారు. కూలీలను కొట్టి తిట్టి పని చేయించేవారు. కూలీ జనానికి అధికారు లివ్వ నిర్ణయించిన కూలీ అతి స్వల్పంగా ఉండేది. ఆవాయిగుడబ్బులైనా పూర్తిగా వాళ్ళ చేతిలో పడేది కావు. వాళ్ళ పొట్టనిండా కూడు వుండేది కాదు. వీళ్ళ తిండికని చుట్టు పక్కల గ్రామాలనుండి విరాళాలు ప్రోగుచేసేవారు. ఈ వెట్టి చాకిరి చెయ్యలేక, బాధపడలేక, కూలీలు పారిపోతూ వున్నందున వాళ్ళను వెట్టి కొట్టి నిర్బంధించేందుకు పోలీసు సిబ్బందిని కాపలావుంచే వారు వాళ్ళకు శిక్షలు వేసి నిర్బంధించి యుంచడానికి మేజిస్ట్రేటును కూడా అక్కడనే నిర్బంధించేవారు. ఇలాగ బలవంతముగా నిర్బంధించి వుంచిన కూలీ వాళ్ళేగాని తమంతట తాము వచ్చిపని చేసి కూలీవాళ్ళు లేనేలేరు. ఇలాగ కూలీల రక్షణంపాలను పిండి పని చేయించిన

వాళ్ళే దీరి ఫలితంగా జిల్లా ఆదాయము పెరిగిందని గొప్పలు చెప్పుకోవడంచాలా సూచనము. చూ. 11.4 1948 ఆంధ్ర ప్రతికలోని ది. తం 9. గారి వ్యాసము.)

అయితే కాటన్ దొర మొదలుగాగల కొందరు మానవత్వము, దయ చాపి య్యము, దైవభక్తి, గల వారికి ఈ వెట్టి చాకిరి విధానము నచ్చలేదు. వారు మద్రాసు గవర్నరు గారిని, కంపెనీ బోర్డుకు వ్రాశాడను, ఇది అన్యాయము అని ఫిర్యాదులు చేయటముకూడా జరిగింది. 'ఈ పాపకార్యములో తామెందుకు భాగస్వాములుగా నున్నామో అని తమతో చెప్పారని', 'ఇంకా బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యములో అనేక చోట్ల చేయడానికి వీలులేని ఘోరాలు ఈమద్రాసు కలెక్టరు క్రిందనున్న బ్రిటిష్ అధికారులు ఈ గోదావరి అనకట్ట నిర్మించే సందర్భంలో చేశారని' స్పృహలే గారు వ్రాశారు.

1852 సం. వాటికి అనకట్ట నిర్మాణము కొంతసాగింది. కానీ ఆనంతరము గోదావరికి వరదలు ప్రారంభమయ్యాయి. కట్టిన భాగాలలో కొన్ని కూలాయి. మరల మొదట వేసిన అంచనాలను దాటి ఖర్చులు చూపిస్తున్నార కలెక్టరు క్రింది అధికారులు. పైనుంచి ఇంకా ఎంత కాలము పడుతుందని అడుగుతున్నారు అను గోదావరికి వారధికట్టడ మేరేమిటి? ఇది సాధ్యమా? అని సందేహాలు పెరి బుచ్చారు పోలీసులు. ఈ కాటన్ దొర ఏమైనా త్రిశాతుచంద్రుడా నుముద్రానికి వారధికట్టి నట్లు కట్టడానికి ఆశ్చర్యం. వరదవలన ప్రాణనిష్ఠము కూడా జరిగింది. గోదావరి తల్లికి కోపమువచ్చింది. కాంతి జరగా లనీ లేకపోతే, ఊరునాను రూపాలు లేకుండా పోయిందని ప్రజలు భయపడ సాగారు. ఎవరు ఏమనుకున్నా,

కాటన్ తన సామానము మానలేదు. కూలీలు నీటిలోనికి దిగి వారి కొట్టుకు పోతుంటే తనే ధైర్యముతో నీళ్ళలోనికి ప్రాణానికి తెగించి సామానంతో పని వారికి ధైర్యము కలిగించాడు. పనివాళ్ళని ఎంతో దయతో ఆదరించి, యోగక్షేమాలు కనుక్కుంటూ తనుకూడా స్వయముగా పని చేస్తూ వాళ్ళకి లేని క్షిణి, చేతనాన్ని, కలుగచేసాడు. అనకట్ట పూర్తి అయితే దానివలన కలిగే లాభాలనుగూర్చి, స్థానికులకు స్వయముగా చెప్పి, సహకారము పొందాడు.

కాటన్ దొరను చూస్తే పనివారికి కొండంత ధైర్యము కలిగింది. ప్రజలలో గొప్ప గౌరవము కలిగింది. మరల పనిచయకుగా సాగింది. అనకట్ట పని చాలా వరకు పూర్తి కావచ్చింది. ఇంతలోనే మరల వరదలు ప్రారంభమై రాత్రికిరాత్రి కొత్తగా కట్టినంతా కొట్టుకుపోతుండా అనే సిద్ధికి వచ్చింది. కాటన్ దొరగారు ఆనమయములో తీవ్రమైన జ్వరంతో లేక లేని సిద్ధిలో మంచాన్ని పట్టి ఉన్నాడు. దొరగారి భార్య పరుగునవచ్చి, 'ఆర్థర్ వరదలు భయంకరంగా వచ్చాయి అంతా ఆయిపోయింది. నువ్వు ఇన్ని సంవత్సరాలుగా నిర్మించిన అనకట్ట, క్రమ, అంతా తక్షణాలలో కొట్టుకు పోతుం'దని వణుకుతో భయపడిపోతూ చెప్పింది. అప్పుడు కాటన్ దొరగారు వెండుచేతులూ పైకెత్తి వమస్కరిస్తూ, 'ఓ భగవంతుడా నువ్వంటూ ఉంటే ఈ అమాయక ప్రజల కోసము నేను కట్టిన అనకట్టకు ఏ హాని జరగదు' అన్నాట్ట! వరదలు మెల్లగా తగ్గటము ప్రారంభించాయి. అనకట్ట చెక్క చెడకలేదు. భగవంతుని మీద దొరగారికున్న ఆచంచల విశ్వాసము ఆయన్ని నీతిపరునిగా చేసింది.

వ రూ థి ని

—డా॥ వి దొగపాపామి నాయుడు, ఎం. ఏ., పిహెచ్.డి.,

శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్థానాన్ని అంకిరించిన అష్టదిగ్గజ కవుల్లో అల్లసాని పెద్దన మొదటివాడు. పెద్దన మనుచరిత్ర సింధ్ర పంచ కావాలలో విశిష్టమైంది. సుతుచరిత్ర రచనా పరిమార్థం ఎలా ఉన్నప్పటికీ ఆ ప్రబంధం పేరు తెలిపగానే సనకు గోచర మయ్యేవాడు వరూధిని ప్రవరులు. ఆచార్యసాలతో అంతాకే ఈ ప్రబంధంలో మొదటి మాదావ్యాసాలతో ప్రాధాన్యం ఏర్పడింది అందు

ఈ దొర తరువాత మద్రాసు కంటింటి వారి పాలిత ప్రాంతాని కంఠకు చిహ్నంబు రయ్యాడు. 1861 లో ఈయన్ని *Sir* అనే బిరుదు నిచ్చి అంగ్లేయ ప్రభుత్వమువారు *Knighthed* చేసి సత్కరించారు. 1862లో ఈయన రిటైరయి ఢిల్లీకి వచ్చి 1899 జూలై 14 తేదీన స్వర్ణలో మరణించారు. ఈయన భారత దేశానికి ముఖ్యంగా గోదావరి డెల్టా భాగము ఈతంబావురం పరిసరాలకు చేసిన సేవ ఆతొలుతు మైంది. భవశివ్యములో దృగ్జలు ఈయనదిగ్గజాన్ని తెలిపియున్నది. ఇది తరువాత వరదల పూలైంది. అయి డెప్పటికీ గోదావరి వాగులమృదయలలో తారి మూర్తి ఇంకా చెట్కి చెదర లేదు. గోదావరి నదిలో స్నానము చేసి ఒడ్డున కూర్చుని భక్తితో, 'ఓం, కేశవాస్వామి, నారాయణాయ స్వామి తోపాటు ఓం, కాటనాయ స్వామి, నారాయణాయ స్వామి' అని మాదా అనుకుంటూ రని చెప్పవలెను.

—

లోను ప్రవర వరూధిని, సువాద భట్టానికే ప్రాధాన్యం ఎక్కువ. ఇందులకు కథాసన్నివేశంతో పాటు కవితాచిరిత్రా మాదా కొంత కారణం కావచ్చు. పెద్దన వరూధిని పాత్రను అత్యంతంగా చిత్రించాడు.

ప్రవరుడు సద్యంశంలో జన్మించిన బ్రాహ్మణుడు. వరూధిని అచ్చరచిమ. ప్రవరుడు తీర్థయాత్రాభిలాషియై ఉండగా, నీడు దొకడు ప్రవరుని కార్జున పసరు పూసినాడు. పసరు ప్రభావంచే ప్రవరుడు హిమాలయం చేరినాడు. మంచు కారణంగా పాదలేపం తూర్తిగా కరిగి పోయింది. ప్రవరుడు గమనించలేదు. పురమార్గానికై ప్రంగా ఆన్వేషించాడు. గంధర్వ యక్షగాన ఘోరైక్తమైన ఒక్క శోనమ చూచినాడు. స్వపురం చేరవచ్చు నని భావించాడు. ముందుకు నడవగా కమ్మరి, కచ్చకర్పూరాల కమ్మని గువాన నలతో, తాంబూల పరిమళంతో కూడిన గాలి వీచింది. ఆ గాలి జనరాలి జాడను తెలియ చేసింది. వరూధిని ప్రవరుని కంట పడింది. ఆమె రూప లావణ్యదులను పెద్దన ఇలా వర్ణించాడు.

‘అతః దావాత పరం పరా పరిమళ
వ్యాపార లీలన్ జనా
న్యత మిహ్నోటని చేరఃబోయి కనియెన్
విద్యుల్లతా విగ్రహన్
శతప్రతేక్షణః జుచరీక చిఖరన్
జండ్రాస్యః జక్రస్థనిన్
నత వాళిన్ వతలా శాకశాక మరు
న్నారీ కలో రత్నమున్’ (2-25)

నీల వాయింతుమన్న వరూధిని సంతోషం
సన్నిభుడైన ధరామరుని చూచింది. ఆ
సమయంలో ఆమె ప్రసవ ద్వయం పులికి
చింది. ఆమె మాపులు మామూలు మాపు
లుకా వని, వికసితోర్పుల పంక్తి లని
పెద్దన అభివర్ణించాడు. పరపురుషుడన్న
విచక్షణతో ఆమెకు సిగ్గు మంచుతో
వచ్చింది. పోకచెట్టు చాటుకు వెళ్ళి
కూర్చుంది. వెంటనే వేగంగా లేచింది.
కనుకామలను ప్రవరునిపై ప్రసరింప
చేసింది. చూపుతో పాటు ఆమె మనసు
కూడా ప్రవరునిపై సాగించింది.

వరూధిని అందచందా లున్న ఆప్తర
స్త్రీ ఆమె కటాక్షములకు గంధర్వయుక్త
తనయూడు అందరు వరూధిని చుట్టూ తిరుగు
తుంటారు. వారి నందరిని వరూధిని చూచి
యేడుస్తాడు. వారి సౌందర్యం వరూధిని
ముందు నిలవలేదు. ప్రవరుని చూడగానే
ఆమెను కానుడేవత వరించింది. అత్యున్నమై
మకరాంక, శకాంక తనూ విలాసుడైన
ప్రవరుని సౌందర్యానికి ఆమె ముగ్ధురై
అయింది. ప్రవరుడు కంకు, వసంత,
జయంకుల కంటే సౌందర్యవంతుడని
విశర్కించు కొంది. ప్రవరుని భార్యను
కాగలిగితే ముగ్ధునిచే ఊడిగం
చేయించు కొందు నని బ్రావించింది. ఇలా
తలచిన వరూధిని మాట్లాడలేదు. పర
పురుషునితో తనంతట తాను మాట్లాడడు.
మాట్లాడినచో అత్య గౌరవానికి లోటు.
అందువల్ల ప్రవరుడే మాట్లాడవలయునని
వరూధిని భావించింది. ఇందులో తప్పు
లేదు.

ప్రవరుడు వరూధినిని సమీపించి
‘భీతహరిశేఖర! నేను బ్రాహ్మణుడను,
పురమార్గం తెలియక వచ్చాను. దారి
చూపుము. నీకు కుభమపుకుం’ దని పలికి
నాడు. నేను బ్రాహ్మణుడను. నీవు

కన్యపు, నా ఆశీర్వాదం కల్గి నీకు తొండ
రలోనే శైశ్వపుటుం దను ధ్వని ఇందు
గోచరిస్తుంది. ప్రవరని ప్రకృత వరూధిని
ఇలా సమాధాన మిచ్చింది.

‘ఇంతలు కన్నులుండఁ చెరు
వెవ్వరి నే దెను? భూసురేంద్ర! యే
కాంతము నందు నున్న జన
రాండ్ర నెపందిడి పల్కరించులా
గిరిమీ కాక నీవెఱుంగ
నే మను వచ్చిన త్రోవచొప్పు? నీ
కింత ధయంబు లేక కడు
శైలిక మెతిమె? మాట లేటికిన్’

(441)

ఏకాంతంలో ఒంటరిగానున్న యౌవన
వతిని పలకరించాలని ప్రయత్నం కాక
పోలేమిట వచ్చిందని మిథున తెలి
యదా? అని వ్యంగ్యంగా మోట్లాడింది
ఈమంటల్లో ఆమె నిగూఢమైన ప్రేమ
భావం వ్యక్తమవుతుంది. తన పేరు ‘వరూ
ధిని’ అని నూటిగా చెప్పింది సాందర్య
వతులైన రంభా తిలోత్తమాదులు తన
ప్రాణ సఖులన్నది రంభాదులు చేక
నేళ్ళు తాను తూడా దేశతళ్ళ నను
భావం ప్రవరనికి కలగా అని వరూధిని
ఉచిలూపం. ‘భూసుర కైతవ కుసుమ శరా
సన! మాయంటి విందెనై’ అతిథ్యాన్ని
స్వీకరించు మని ప్రాధేయపడింది.

ప్రవరడు వరూధిని అభిప్రాయాన్ని
గ్రహించి, తన ఊరికి పోవాలని నిశ్చ
యించుకొన్నాడు. ఇట్లు చేరు ఉపా
యాన్ని కరుణించే మని శోరినాడు. తన
ఆత్మక విరుద్ధములైన ప్రవరని మాటలకు
వరూధిని శోషించుకొంది. ‘ఎక్కడి
యూరయ? ఇక్కడ కాలునిలుపలేవా?

ఈ రత్న కండరాలు, అవలీనికంజాలు,
గంగానైకతములు, మీ ఊరికి సరిరావా?
అని పలికింది పలోక్షంగా చెప్పి లాభం
లే దను కొని ‘నిక్కము దాపనేల ధరణీ
సుర నందన! యింక నీ పయిం, జీక్ష్మ
మనంబునావ’ అని యథార్థాన్ని ప్రకటించింది. స్త్రీచేత యింత నగ్నంగా చెప్పిం
చడం కవి ఒకవిధంగా ఆమెకు కీషించ
డమే అని చెప్పవచ్చు.

వరూధిని మాటలకు ప్రవరడు చెవులు
మునుకొన్నాడు. ప్రవరడు వివాహీ
తుడు, ఏకపత్ని వ్రతుడు, నియమనిష్ఠుడు,
‘వ్రతులైన విశ్రుల కామింప జను నె, మది
విచారము వలచే’ అన్నాడు. భోగాలను
భవించాల్సిన యౌవనంలో వైదిక కర్మ
నిష్ఠచేతుడం బావ్యం కాదని వరూధిని
పలికింది. ప్రవరడు ఉత్త చాడ ప్రపువా
డని నిందించింది. వేదాల్లోని సారాం
శాన్ని తన ప్రాయానికి అనుగుణంగా
మాచ్చుకొంది. కాని ప్రవరడు ఆమె
మాటలకు లొంగలేదు. ‘వనిత తనంత
తావలచి వచ్చిన చుల్కనగాద యేరి
కిన్’ అని పలికింది ఇది లోక సమాజనిర్ధ
మైన వాక్యం కామోదకంచే పాలిండ్లు
పొంగార ప్రవరని కాగిలించి, అధరాన్ని
అశించింది. ప్రవరడు హా శ్రీహరి! అని
త్రోసి తుచ్చాడు. ‘కలంచునే సతుల
మాయల్ ధీరచిత్తంబునన్’ అని కవి
సమర్థించాడు. ఆడువారి మాయలు నిల
కడ మనకు కలవారిని పీడితేయకాల
వని కవి నిరూపించాడు.

వరూధిని తన ప్రయత్నాన్ని అంత
టితో విరమించుకోలేదు ‘భవన్నానాం

మరము సోశ’ నని వక్షస్థలమును చాచి
‘కృపారహితాత్మక అని ప్రవరని నిందిం
చింది వరుడు కావలయు నని శోధన
వరూధిని దక్షతేనివానిగా ప్రవరని
తిట్టినది. అందుకే ‘స్త్రీ బుద్ధిః ప్రకర్యాం
తకీ అని అంటారు. ఈ మాటలు వరూ
ధిని లో సార్థక మయ్యాయి. కుది ప్రయ
త్నంగా పురాణ పురుషులైన పరాశర,
విశ్వమిత్ర ఇంద్రాదుల తత్కాలాల
త్యాన్ని అభివర్ణించినది. వారికంటే ప్రవ
రడు మిన్నకాడని వరూధిని భావం.
అప్పటికీ ప్రవరడు సుముఖుడు కాలేదు.
చివరకు ప్రవరడు అగ్ని దేవుని ప్రార్థించి
అరుణాస్పద పురము చేరినాడు.

ప్రవరని నిష్క్రమణంతో వరూధిని
ఏకాకి అయింది. ‘పూజకొద్ది పురుషుడు’
అను నానుడిని అనుభవంలోనికి తెచ్చు
కొంది. మర్త్యకాంతల అపిష్టానికి సం
తోష పడింది. భర్త మెచ్చుకొలు లేక
పోలే మానవకాంత మరణించగలడు. కాని
వరూధిని అమరకాంత నయనందున నావ
ఆ అదృష్టంకూడా లేదని బాధ పడింది.
మరణమే ఉంటే వరూధిని మరణించి
ఉండేది. దేవతాస్త్రీ ఇంత విరహవేదన
అనుభవించుటచే పాతకుల మనసునొచ్చు
కొనును. ఈవిధంగా వరూధిని పాత్రను
పెద్దనగాను అపూర్వంగా చిత్రించి,
పారమత మనసును రంజింప చేశాడు.

సంపత్తి మనసు

—గచన : కొలకలూరి స్వరూపరాణి

మే మాలి, యేమి పొన్న, విరజా
 తి, మల్లి, మందారమా,
 మంత్రే కద మీకు మీ భ్రమర సం
 శ్లేషానుభవ శ్రీలక్ష్మణ,
 " మోదాలన నోచినట్లు లలిత
 మీ మోద మా మోదమా
 " మోదాలన బాపమేమిగలదో
 నన్నొల్లడీ సం పెగల్.
 కలకుఁ దేంట్ల వన్నది య
 నాదిగఁ దేనియ లొంగునట్టి బం
 మది లోక సమృద్ధి
 దైవము తేసిన న్యాయ విగ్రహం
 నిది యేమి దుష్టజన
 నాంతర కర్మఫలంబో నాథుడే
 దరిశేరదమృత
 సంబుధు గాంచిత రిక్తతాలలో.
 తండము గంధమాకృతియు
 నారజమున తెలువంబులండి నే
 దిన భోగమేమి? శని
 యంగిటిలోఁ గలదన్న యట్లుగా
 దుచు పోటి చేడియల
 వున్ పరిహాసము గాగ కొందఱం
 దుచు నేడ్వ గంధపతి
 నై జనియించితి నేమి యాభువిన్.
 గారక రట్టు జేసెదరు
 సంపెంగ భర్తృ విదూర యన్న సం
 రత్న గట్టుఁ గేవల వి
 నాద చరిత్రన నన్ను కైక కా
 రము తేసి నిల్పెదరు
 చాహరణన్ విముఖత్వ పుష్టిరో

నారదీఁ బట్ట యా యన ద
 యా తను గాంపై కవీశ్వరికిన్.

* పలుకును చంచరీకముల
 పాలిటి జంపక మేనటంచు గా
 రుణ, రుచిపించు వేళల వి
 లోధుల నొక్క కలంబునుండి తా
 వెలువడి నట్టి నాయకుడు
 వేడుకలొ? మము బోంట్ల కాపురి
 మృల, రస పీన గాథలకు
 బోలిక జాత్రుచు రచ్చకీడ్చుటల్.

* పెనిమిటి యొల్ల డన్న వ్యథ
 దెడయు రంపపుఁ గోరె యాయ నా
 మనమున జీయించు నవ
 మానము లోమలు గావలయ్యె నా
 త్మన గొనునట్లు మమృదుల
 గావ్యములన్ బడసిడ్చి పోకనల్
 బానయన నేల చేతలను
 పుట్టరె యీ కవులందు తోడునన్.

* మనువు గవీంద్రు డొక్కరుడు
 ముద్దుల నాయక నాన పోయగం
 బును వచియించె మా విధుర
 ముచ్చర దుర్బర జీవనంబు మే
 శన మొనరించి భేదని త
 లల్ రసికాగ్రణు లూచు, ముగ్ధ మో
 హన ముగ్ధమారి లేక హృద
 యంబున మంటలు కాంచ రెవ్వరున్.

* విందొనరించి యుంటి నతి
 వేలముగా నృదయాన పొంగు మా
 రండ మిలింద మానమున
 రాగ పరుషర కంటకంబు గా

క్రందుగ్రత స్రవించు నవ
 కంబున తాచి విడెమ్ముగాగ నిం
 దిందిర మేల గైకొనదు
 తీయని నా ప్రణయాలితోడెనున్.

* మధువులు జాలువారు గుడు
 మానిని నేను వసంత రూపిణిన్
 మధువుల నారగ్రోలి మధుపాయి
 సమాఖ్య తెలంగు నట్టి మ
 న్మథ రణగంగ రమ్య ప్రథ
 న ప్రమదోద్భవ పుంస్త్రవారి, నా
 యధరము మాని, భృంగ మెటు
 తాచితి విడిచి త్యగ బుద్ధియె.

* ముసరిన యావనంబు నవ
 మోహ రసాద్ధి తెలార్చి మేనిలో
 బుస బుస పొంగువేళ విర
 బూచిన మంజుల మార్దవంబుతో
 విసమిసలాడు నీ మధుర
 మేమర వన్ కరుణా విహీనుడై
 భసలము త్రోసి పోయెడిని
 పంచ శిలీముఖ తాప వహ్నిలో.

* పొయగింటిపుల్ల కూరక
 పయగిడు తత్వమ్ము పింట బట్టిన మగ నా
 రెరుగరు కలసతి మదిలో
 విరిసిన తొలివలపు పండుకెన్నెలసోనల్.

* పారము లేక సాగెడి ప్ర
 నానాము స్త్రీ యనురాగ భ్రాంతియే
 పారములేని యొక్క కృణ
 నున్నిభ దివ్య సభి మనోహరా
 కారగ గోచరించు నవ
 కంబుగ నీ మగవారి కంటి కే
 పారు విలాస శోభన
 యై ముతూగరు గడ్డిపువ్వువన్.

* నవ్యతలో రేకరైడి
 నవ్యత సుఖాను భూతి యవ్య స్త్రీ లో
 తవ్యగ్ర బిత్తునవ మ
 దీవ్యవృద్ధు రాగరసము తియ్యంబగున్.

సర్వపుర (క్షేత్ర) మాహాత్మ్యము ఒక పరిశీలన

—శ్రీ ఎం. భాగయ్య, ఎం. ఏ.,

ఈ క్షేత్రమాహాత్మ్యమును రచించిన కవి శ్రీ కూచిపూడి తిమ్మన. మూలము బ్రహ్మకైవర్త పురాణము నందలి దని చెప్పేడి పద్యము. వలసొప్పు బ్రహ్మకైవర్త పురాణోక్తమై సర్వనగర మాహాత్మ్య మలయ నది యేను శాలివాహన శకాబ్దంబులు పాటింప చేయునా ర్హుట డెప్పు చాంబు భావమహావత్సరంబున భావ నారాయణ దేవదేవు

*గవ్వవ సాటిరాని పర కాంతలకైయలి పట్టదంబులన్

సోమ్యగ పర్యులెత్తు పక నుండు కలంకం నను జంకకే

క్రొవ్వును నన్ను తాకి యచి కోజ్జల యావన పౌరభంబులన్ క్రవ్వుకు త్రాగ చూచు మగ రాయని నవ్వర సాటినాజువల్.

*ఆ పుండ్ర యలరింప నల్లు సుఖుడ నాన్యకాంక్షుడై బోయె నా పొంబరింబియె పెట్టి పుట్టకయె పా భాగ్యంబు లెట్లబ్బునన్ తప్త స్వాంతము నుండి పెలుబుకుచున్ నా యూర్పులే వల్పులై

చాపాలె మలయా నిలంబునకు నా పొడించు పౌరభ్యమల్.

*శేఖర్ మాపులు తేది చూచెదను చా రిక్షమ సునీధికై

దీనింపన్ మధురాను రాగ మెద మా ధ్య నిర్ధరంబట్లు సల్లాపస్పర్శుల గారవించ డొకా నోల్లాసంబుగా నట్కునన్ దూపారంకయ నైన నా కొదవునే కోరింబ మాలంబమై.

నానలి వలన నిట్లాంధ్రం బొనర్చి యా న్వామికి దేవతా చక్రవర్తి కర్పణం బాచరించితి నధిక భక్తి నిమ్మహా పుణ్య చారిత్ర మిద్దరితే నా సుధాకర తారార్క మగుచు న్నన్ నోత్రముల యిండ్లనే ప్రాద్దు నుండుగాక నని తెలుపుట వలన కా. శ. 1675. ఆనగా క్రీ. శ. 1754 సం న దీనిని రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

భావనారాయణస్వామి యానతివలన ఈ పుణ్యచరిత్ర ఆంధ్ర మొనర్చితి నని కవియే స్వయంగా చెప్పకొన్నాడు.

ఇంకను భూమిపై నూర్వచంద్రాంబులంకరాలము ఈ పుణ్యచరిత్ర నిలిచి యుండు నని చెప్పెను. ఈ క్షేత్రమిచట గల దనుట కాధారమైనపద్య మొకటి.

పుడమి గోదావరిం దూర్పు కడను దుల్య భాగకు నుడ కటంబున బిల్వమున వారి రాకః గ్రోసెడు మేర సర్వ పురమహాక్షేత్ర మభిరూప గరిమ నలయ.

నేటికి సర్వవర మనెడు గ్రామము, భావనారాయణస్వామిగుడి సామర్లకొట సమాపముగ (గల) కూర్పుగోదావరిజల్లా యందలికే యని గట్టిగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇచట చూడు సరోవరంబులు గల వని చూపెడి పద్య మొకటి.

నారద సరోవరంబు ననంత సరసి ముక్తి కాసారమును నన చూడు దీర్ఘ యలు తిరింపగఁ జేయుఁజో తలచినపుడె సన్నిధికి ప్రపూర్ణలా జంతువులను.

అని గలదు. ఈ సర్వపుర కథను ఆగ స్వయమాచూని శానకునకు తెలిపిన పురాణ పుణ్యచరిత్ర. ఈ కథయందు క ద్రువ (నాగమాత) తనయుడైన ఆనంతుని చరిత్రగలదు. తల్లికాపము వలన అన్ని కావాలి కాకుండ విష్ణుమూర్తికై తపస్సు చేసి, యాతడు పుణ్యము పొందినట్లు

గలదు. ఆనంతుడైన ఆదిశేషుడు తన వృత్తాంతమును విష్ణుమూర్తికి తెల్పెను ఈ విషయము గ్రహించిన హరి కవిక రించి, ఈ కొలను పావని, ఈ పురము నీకపుడు సర్వత్వము పృథ్వీకమైటప్పి, ఆపేరనే యీ క్షేత్రము ప్రసిద్ధమగు నని దీవించెను ఈ పుర మందలి విష్ణు పరివ్రతు గూంచి యగస్త్యుడు శానకున కీ కథ చెప్పెను. నారదుడు బ్రహ్మసభకు వచ్చి నపుడు నారాయణుని యుక్తార్హవృత్తి మును బ్రహ్మ వర్ణించెను. సభలో నారదు డిట్లు పర్కెను.

శేవుని మీదడైన క్షీరాబ్ధి కన్యకా భవుని మీదడైన దలపు నిలిపి

నతినుతి ప్రభాజనముల సంతసిలంగఁ జేయు ఘనుఁడు ప్రకృతిఁ జెందకుండు.

ఆనుటచేత బ్రహ్మ నారదుని శపించెను నారదుడు సర్వపురము చేరగ అడటి కొలనులో ముగి క్షీ యయ్యెను. సుదతి యని నామము వదసి, భర్త కై, పుత్రుల బడయ సుంచరించు చుండ వనములో నికుండరా వచ్చి చూచి ప్రేమించెను.

ఈ రాజా వలన సుదతి ఇష్టాప భాగము లనుభవించి పుత్రులను బడసెను. కొన్నాళ్ళకు మగడు సుకులందరును రిపుంజయుడను రాజా చేతిలో నోడి చనిపోయిరి.

చనిపోయిన భర్త, మరియు పుత్రులకై శోకిస్తూ, అచటినుండి ఆకలితో నొక చూమిడి వండుచూచి తెంపటాగా నది యందకు బాధపడెను. అట్టిమొద వారి వృద్ధవిప్రుడై వచ్చి సుదతికి నీ వెవర వని నీవని చరంచే మని ప్రశ్నించెను.

నీకందుకు విప్రవిరాగ! నీ త్రోవను వెళ్ళు మని సుదతి కోపించెను. ఆయినకు హరి కరుణించి యడుగ ఆనుదలి ఓ దేవా, కుండధాత్రీ నాథ కుంజరునకు భార్యవై, బహుభాగ్యంబు లనుభవించుచు మనోబా క్యరాలు, శస్త్రాస్త్ర విద్యావికారదులు నగు మూర్ఖులు పుత్రులను కంటిపని తన సంగతి వివరించెను. అంతలో ద్వివశ్రుంగ వుడయిన విష్ణువు సుదతితో నిట్లనెను.

సర్వభూత సర్వజీవో స్వావమాదిన పి
డియము నశించును. ముక్తికొందుడునగా
ఓ శంఢి! దీనజనావన కరుణాంభోనిధి
పు త్రి! నైన నన్ను కాపాడుమని ముదలి
పలికెను.

ఆ పాపరహితయైన పదియొచ్చట
గలదు. దాని విశేష మేమి? యనియడి
గెను. ఆ బ్రాహ్మణుడు (హరి) ఇట్లు తెను
టది అనతిదూరముననే గలదు. అచట
మనముకంటే గలదు. అందులో నున్న
భువనపురపాల పాలములు లలవు దాని
ధీరమునందే పీఠము గలదు. అందులో
స్వావమాదిన, నివసలము చేతి కబ్బును,
బాహు. అని క్రితితో పరికి మాయము
వాదావిభుడు ఈ కథను వంధసంభ
తుడు కొనకాది మునిండులకు చెప్పెను.
ముదలి అట్లే గానించెను. క్రియ
మును విడిచి నారదుడు పూర్వ వృత్త
ములను పురించెను.

సుకలి నదిలో స్వావమావ చేసినంతనే
వారదుడై నిజరూపము చాల్చెను.
అలగిలోపల పెడలిపి శిశియైపోలే,
నిలిచి యభ్యర్థులంతాత్మ నివృత్తి
ప్రీతికృత్యులకుత్సాది విస్తీర్ణపూర్వ
వర్తనం తెల్ల స్వప్న కల్పముగఁ దలచె.
అనిధమునముదలికి ముక్తింఁభించెను.
అంతలో అశ్వర్యముంది.
ఏమి యద్భుతంబి చేమి యాశ్వర్యమి
చేమి విస్మయం ది చేమి చిత్ర
మేమికోద్య మిది యహ మును పెన్నడు
విడిచి కనవి కొడ్డ వింత భుటై.

అని నారదుడు కలయో! నిజయో!
ఇదేమి చిత్ర మో యని కలంచి, నివృత్త
రాజావన భార్యయగుట, నూర్పుడును
గనుట, వారంధరు పవనంలో నుడియుట
బ్రహ్మతనవ ప్రకారము, ధ్యానించి ఇది

ని త్య సంత్రాంతి?!

— డా॥ చేరెడ్డి మస్తాన్ రెడ్డి

*ఆ కుజులముల నిభిక్త మైన అశ్వ
దీయ లేఖని యాంశేమి త్రాయగలదు?
కల్పనానులోచనముల కాస్తదీని,
*కనులమునాసి, ఆలోచనఁ గలసిపోవ.
నారు నక్షరముల నరనరమృలయందు
నీరవత యొకటి ఘనీభవించె;
ఈ హిమయ్య చిందు హేమంతమున కను
ప్రాసమే ము! దీనిదోష మే ము!
*హిమయ్య పాలము నీటలు వార నె
దారి బొమ్మలెన్నె తారసపడె
గ్వప్తుకు క్షలంపు జారదాయెను వాన
చుక్క! నేడు ప్రజకు దిక్కులేను.
*గ్రీష్మదుశ్యోధనా క్రాంతిఁ గీడు పొంది
ప్రాప్తదంతక పు కుడు వట్టిపోవ
రెండు పంటల కేదార ఖండములును
పెట్టలే జొన్నతోడఁ గప్పట్టుముండె.
*కొనకు బాల్లబొట్టు ముసిన, నేలనైఁ
జేరి శిరమునెత్త నైదు పాప
గాలివాన లేఖని గాయము చేసెను

విష్ణు మాయగా తోచుటయు, బ్రహ్మ
గుణలో పరికిన మూలల ఫలితమని భావించు
చుటయు జరిగినది.
ఇదంతయు తెలుసుకొన నెంత కాలము
పట్టెను. అది ఎట్లు కావ వివరలే నని
తోచుచున్నది. అనికొనవండు అగత్యుని
అడుగ నరదీప్తినియె. ఎవ్వనిచే నీ జగము
సృష్టింపబడెనో ఆట్టి వానికి నను
స్కృతులు. కమలనాభుని హృదయ
కమలమున దలచి, లక్ష్మీనాథునిఁ దలచి,
క్షీరజలధి, శంఖ చక్ర గధాధరని దలచి,
రమోకాంతునిఁ గాంతుని దలకు సకల
కల్యాణమునకై, అని ననుస్మరించెను.
కవి శ్రీ భావనారాయణ స్వామిని
వేడుకొన్న రీతిది. సర్వలోకేశ్వరా. సర్వ

మాయదారి పురుగు ముసలి కదన,
*మన రాజకీయ నూర్పులు
దినమున కొకరాళి మాణిగితుడు విడుటం
గనుటకు సంక్రమణోత్సవ
మున నిడుమంతయును వింత
బాడకట్టదుగా!
*బాబుపోవ్వనై నైచుటకేగాని
పేదలే పెచుట గొల్పిశృంగోటకు
పురుగుమందులఁగలుపుటమోత్ర మేకాని
ప్రాగ్న పెట్టగ తాతి పొడియె లేదు
మంచి చెడ్డల సమ్మతించి యాదల నూపు
జనులుండ బసవన్న పనియై లేను
అకలి చావులు నధిక హుచున్నవి
అన్యపాత్ర నిరర్థకంబు
చిక్కిన జంబులు ముంకనై కక్కలేదు
మెత్తువారును పాదాలు మ్రొక్కివారు
నిత్యసుక్రాంతి తెభవాన్నికులైరి
పాడలేనిక సంక్రాంతి ప్రాభవంబు.

.....

శరణ్య, యాత్రే జనవర్తన శ్రీనివాస
పద్మాక్ష మద్భూత, పరిశోధక కృపాద్వి,
నారాయణ, మువంద, వారశౌరద్ర వరద,
గోవింద, భవత్కటాక్షమృతాంచిత
జలంబుల నభిక్షిత్తఁజేసి నన్ను రక్షింపుము
అనగా భక్తికి మెచ్చి భగవంతుడు భావ
నారాయణస్వామి, పతగాధిరాజ వామా
నందును, కరుణా వివరనందు, వసుమ
నమ్మని (వారదుడు) వేడుకొనగావిష్ణువు
ప్రత్యక్ష మయ్యెను
అపుడు నారదుడు ఒక దండకం
చదివెను. ఇది చదివిన వారికి, విష్ణువారికి
పుణ్యములు లభించు ననియెను, గలదు.
ఇది ప్రబంధపు పోకడతో నున్నది.
.....

గురుమతులు లేపను లంతః కరణంబుల శుద్ధిసేయ ఘనతరభక్తి
హరియందు సమర్పింతురు పరమావంశమున భిన్నభవబంధనులై.

పరమపూరుషు షోక- డాహ్యుడు పాలనోద్భవనాశముల్
సారిదిః తేయ ముకుంద పద్మజ శూరి సంజ్ఞలఁ బ్రాకృత
స్ఫురిత సత్త్వరజ స్తమంబులఁ బొందు నందు శుభస్థితుల్
హరి చరాచరకోటి కిచ్చు ననంత సత్త్వనిరూఢుడై.

మూలోచన 3,4,5,6,7,8,9,10వార్షిక సంపుటముల వెల వరుసగా 20, 20,12,15,15,15,15,20రు. అ
ఎం. ఓ. చేసినవారికి ఖర్చులు మేమే ఖరించి రిజిస్టర్డ్ పోస్టులో పంపగలము. వి. పి. పద్ధతి లేదు.

- సంపాదకుడు.

అడ్రసు :-

సంపాదకుడు : విద్వాన్ ఋతుసు సీతారామశాస్త్రి

కైర్లతెలుగు రోడ్డు, వి.టి.కె. కాలనీ,

6-4-24, ఇస్మియ్యేటు (త్యాగరాజనగర్),

రాజమండ్రి-1.

